

تحلیل محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی بر اساس الگوی خلاقیت پلسک

مریم مختاری (نویسنده مسوول)^۱

افسانه کلباسی^۲

مریم السادات رنجبر^۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کتاب‌های نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی بر اساس الگوی خلاقیت پلسک بوده است. روش پژوهش، از نوع تحلیل محتوا است و جامعه آماری، محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی (پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دبستان) در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بوده که با توجه به محدود بودن جامعه آماری، حجم نمونه برابر با جامعه انتخاب گردید. واحد تحلیل، چهار بخش املا و دانش زبانی، نگارش، درک متن و هنر و سرگرمی کتاب‌های مدنظر و واحد ثبت، مضمون هر فعالیت و سؤال بوده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، فهرست وارسی مبتنی بر اصول و مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک بود که بر اساس فرمول هولستی ۰/۸۳ پایایی داشت. پس از کدگذاری هر فعالیت و سؤال و شمارش فراوانی‌ها با استفاده از روش آنالیز شانون، به تحلیل داده‌ها پرداخته شد و نتایج حاصل نشان داد که در محتوای این کتب دو مؤلفه معکوس‌سازی و تقویت اصلا مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین بیشترین ضریب اهمیت در طراحی سؤالات و فعالیت‌ها، به مؤلفه‌های اصل توجه و کمترین ضریب اهمیت به مؤلفه اصل تحرک تعلق دارد. لذا بازنگری محتوای این کتب از نظر توجه متعادل به همه مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک در طراحی فعالیت‌ها، ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل محتوا، الگوی خلاقیت پلسک، کتب نگارش فارسی، دوره دوم ابتدایی

^۱ کارشناسی ارشد آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان mokhtariazam1372@gmail.com

^۲ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان اصفهان mco.kalbasiafsaneh@gmail.com

^۳ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان اصفهان com.maryamranjbar74@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۰۶ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۰۷

حل مسئله و خلاقیت از ممتازترین توانایی‌های شناختی انسان است. همه کشورهای دنیا، پرورش قوه خلاقیت شاگردان را از ارزشمندترین اهداف تربیتی به شمار می‌آورند (قهرمانی، ۱۳۹۰). خلاقیت را نمی‌توان با فشار ایجاد کرد؛ بلکه باید با فراهم آوردن شرایط لازم به آن اجازه داد تا ظهور کند. و در این میان، اولیا و مربیان می‌توانند زمینه‌های مناسبی برای رشد و شکوفایی خلاقیت فرزندان و دانش‌آموزان فراهم سازند (ثابت‌قدم، ۱۳۹۰: ۹۷). ناگفته پیداست «پرورش دانش‌آموزانی که قادر به حل مشکلات و یافتن راه‌حل‌های نوآورانه برای چالش‌های علمی و شخصی خود باشند، منوط به پرورش خلاقیت است» (چاوز، ۲۰۱۰).

خلاقیت در کودکان امری همگانی است؛ در حالی که در بین بزرگسالان تقریباً وجود ندارد (مزیدی و گلزاری، ۱۳۹۰: ۴۵). خلاقیت، ویژگی مطلوب انسانی است که مدارس باید برای آموزش و پرورش آن جدیت نشان دهند. آموزش خلاقیت و یا تربیت تفکر خلاق، یکی از هدف‌های اساسی و شناخته شده و جزء جدایی‌ناپذیر تعلیم و تربیت امروزه و به‌ویژه کتب درسی است. یکی از مهم‌ترین راه‌کارهای اجرای ایده‌های خلاق در دنیای واقعی، گنجاندن آن‌ها در محتوای کتب درسی است. محتوا یک ویژگی خاص دارد و آن این‌که مستقیماً با روح دانش‌آموز ارتباط دارد (کاوه و هدایتی، ۱۳۹۵).

کتاب‌های درسی در هر سطح و هر موضوعی می‌توانند به‌عنوان ابزار اولیه برای شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارها عمل کنند. متأسفانه کتاب‌های درسی به اندازه اهمیت و نقشی که دارند، در فرایند یاددهی - یادگیری مورد توجه قرار نگرفته‌اند. این جاست که گود^۲ (۱۹۹۳) از عدم توجه جدی معلمان به تجزیه و تحلیل کتاب‌های درسی انتقاد کرده و می‌گوید: به نظر می‌رسد معلم بیشترین وقت کلاسش را به کار با کتاب درسی اختصاص می‌دهد و به‌ندرت اقدام به تجزیه و تحلیل مواد درسی می‌نماید؛ درحالی‌که این کار ضروری است (ساروخانی، ۱۳۹۲: ۸۷).

کتاب درسی یکی از مهم‌ترین ابزارهای آموزش و دربردارنده محتوای برنامه درسی است؛ از این رو، بررسی محتوای کتاب‌های درسی، به دلایل مختلفی چون مطابقت با اهداف درسی و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن، امری ضروری است. این بررسی می‌تواند به روش‌های مختلفی صورت گیرد که تحلیل محتوا، متداول‌ترین این روش‌هاست (ازکیا، ۱۳۸۲: ۱۰۹).

تحلیل محتوای کتب درسی از یک سو با بررسی محتوای کتاب‌ها در جهت تصمیم‌گیری برای تغییر یا تقویت محتوای آن‌ها و از سوی دیگر با بهره‌گیری از نتایج آن برای تدوین با کیفیت بهتر و مطلوب کتاب‌های درسی در جهت پرورش مهارت خلاقیت، پژوهشگران و برنامه‌ریزان درسی را یاری می‌نماید (مهدی حسینی، ۱۳۹۲).

چنانچه در یک نظام آموزشی، کتاب درسی تنها منبع تدریس باشد و در محتوای آن چیزی به عنوان شیوه‌های اندیشیدن یا پرورش خلاقیت، منظور نشده‌باشد، مسلماً برای دانش‌آموزان فرصتی فراهم نخواهد شد تا از چهارچوب محدود کتاب درسی خود پا فراتر بگذارد و به دنیایی وسیع‌تر از محدوده تنگ برنامه درسی خود بیندیشد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۱). تدریس تفکر خلاق، یک راه مفید برای افزایش قابلیت ابتکار و خلاقیت است (فرناندز^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). آموزش و پرورش فراگیرانی خلاق و کارآفرین با اولویت‌بخشی به آموزش ابتدایی، از جمله اهداف و راهبردهای کلان در سند تحول بنیادین نظام آموزشی کشور است و کتاب درسی یکی از مهم‌ترین اسناد تربیتی در هر نظام آموزش و پرورش به شمار می‌آید (رون و معافی، ۱۳۹۲: ۱۵). کتب درسی، به عنوان محور اصلی آموزش و پرورش، در کنار سایر ابزار و امکانات، در چرخه آموزشی قرار می‌گیرد و برای تدریس حوزه‌های یازده‌گانه تربیت و یادگیری به کار برده می‌شود (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱: ۴).

یکی از حوزه‌های تربیت و یادگیری در برنامه درسی ملی، حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی است که خود شامل دو بخش «زبان» و «ادبیات» فارسی است. زبان، فرآیندی است که از درک و دریافت سخن آغاز می‌شود و به تولید کلام معنادار می‌انجامد. ادبیات، تولیدی مرکب و چندسطحی است که واج، واژه، معنا، نحو و جنبه هنری را نیز شامل می‌شود. آموزش زبان و ادبیات فارسی بر چهار مهارت زبانی گوش‌دادن، سخن‌گفتن، خواندن و نوشتن از طریق رمزگشایی و رمزگذاری نمادهای آوایی (شنیداری) و خطی (دیداری) و مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد، تحلیل) و چگونگی کاربست آن‌ها تأکید دارد (برنامه درسی ملی، همان: ۲۴).

محتوای برنامه زبان‌آموزی دوره دبستان، با توجه به مهارت‌های زبان، در دو پهنه سازمان‌دهی شده‌است: الف) کتاب فارسی یا خوانداری و ب) کتاب نگارش فارسی. هدف کلی این برنامه درسی آن است که دانش‌آموزان با ساختار زبان فارسی معیار، زبان گفتار و نوشتار و جلوه‌های هنری زبان و مسائل کلی جامعه در قالب مهارت‌های زندگی، آشنا شوند و به تقویت حافظه و راه‌کارهای پرورش خلاقیت بپردازند (راهنمای معلم فارسی دبستان، ۱۳۹۵: ۲).

یکی از مهم‌ترین کتاب‌های درسی در دوره ابتدایی، کتب فارسی است. زبان فارسی حافظ وحدت و هویت ملی کشور و سبب اعتلای رشد فرهنگی و اجتماعی مردم میهن است. برنامه درسی زبان‌آموزی در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی از اهمیت فراوانی برخوردار است؛ زیرا علاوه بر موارد ذکر شده، در یادگیری دروس دیگر، از قبیل ریاضی، علوم، هدیه‌های آسمانی و غیره، تأثیر بسزایی دارد (رحمنی، ۱۳۹۰).

جهت‌گیری زبان‌آموزی از اول دبستان تا پایه ششم، حرکتی از زبان به سوی ادبیات است. به همین دلیل است که در فارسی اول دبستان، همه چیز در خدمت آموزش و یادگیری نشانه‌های زبانی است و هرچه از پلکان زبان‌آموزی بالاتر می‌آییم، بر بار فرهنگی- ادبی آن افزوده می‌شود. یعنی در پایه‌ی اول، زبان، خود موضوع و هدف آموزش بوده‌است؛ ولی در پایه‌های بالاتر، زبان، گذرگاهی است برای رفتن به دنیای معانی و مفاهیم علوم گوناگون. در حقیقت، در پایه‌های بالاتر، اصلی‌ترین بخش کتاب نگارش با تکیه بر مهارت‌های نوشتاری، در قسمت کارگاه نویسندگی آمده‌است و قسمت‌های مختلف کتاب، مراحل تکرار، تمرین، دست‌ورزی، نرمش ذهن و زبان و قلم برای دستیابی به مهارت نوشتن و روی آوردن به یک کار خلاقانه و آفرینشی است (راهنمای معلم فارسی دبستان، همان: ۲۷).

بنابراین با توجه به زیربنا بودن زبان فارسی برای دروس دیگر و با نظر به این که کتاب نگارش به قلمرو نوشتاری و نمادهای خطی زبان و به دیگر سخن، به پهنه مهارت‌های تولیدی زبان مربوط می‌شود و آموخته‌ها (مجموعه دیده‌ها، شنیده‌ها، خواننده‌ها و اندیشیده‌ها) در قالب نوشته، نمایان می‌شوند (راهنمای معلم فارسی، همان: ۱). پی‌بردن به میزان توجه به ایجاد خلاقیت در محتوای این کتب، اهمیت زیادی دارد. در این پژوهش، کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی از این جهت انتخاب گردید که توقع وجود فعالیت‌ها و سؤالات مبتنی بر مؤلفه‌های سیزده‌گانه اصول توجه، گریز و تحرک الگوی خلاقیت پلسک، در قسمت‌های مختلف کتاب، یعنی: املا و دانش زبانی، نگارش، درک متن و هنر و سرگرمی، وجود دارد.

هدف پژوهش حاضر، رسیدن به پاسخ این سؤال اصلی است که «در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی تا چه اندازه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک توجه شده‌است؟» به عبارتی دقیق‌تر، «در فراهم آوردن محتوای این کتاب‌ها تا چه اندازه مؤلفه‌های سه اصل «توجه»، «گریز» و «به‌کارگیری در عمل» الگوی خلاقیت پلسک مدنظر بوده‌است؟ از این رو، سؤالات فرعی پژوهش عبارتند از:

- ۱- در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های «اصل توجه» الگوی خلاقیت پلسک توجه شده‌است؟
- ۲- در محتوای کتب نگارش فارسی این دوره، تا چه حد به مؤلفه‌های «اصل گریز» الگوی خلاقیت پلسک توجه شده‌است؟
- ۳- در محتوای کتب نگارش فارسی این دوره، تا چه اندازه به مؤلفه «تحرک» (به‌کارگیری در عمل) الگوی خلاقیت پلسک توجه شده‌است؟

ادبیات و پیشینه پژوهش

خلاقیت، احساس شکاف، اختلال یا از بین رفتن عناصر و بسط عقایدی در رابطه با مفروضات، آزمایش آن‌ها، مقایسه نتایج، تغییر و آزمون دوباره آن‌هاست (یالدیریم^۴، ۲۰۱۰). خلاقیت به‌عنوان بخشی از عقاید بدیع، یک دیدگاه متمایز، یا یک نگاه جدید به مسئله، یک گام موفق به سوی ناشناخته‌ها، شکستن قالب‌ها، بازبودن راه برای کسب تجربه و غیره است (کیلگلو و آساسوگلو^۵، ۲۰۱۰). با توجه به وابستگی خلاقیت و یادگیری، پرورش خلاقیت یک جنبه پیچیده و مهم از آموزش محسوب می‌شود (اسپنسر، لوکاس و کلاکستون^۶، ۲۰۱۲: ۵). خلاقیت همان تمایل و ذوق به ایجادگری است که در همه افراد و در همه سنین به‌طور بالقوه وجود دارد و مستقیماً بازبسته محیط اجتماعی و فرهنگی است. و البته شرایطی مناسب لازم است تا تمایل طبیعی به خودشکوفایی، به تحقق پیوندد (سانتروک^۷، ۲۰۰۴).

در خصوص خلاقیت، تعاریف، مدل‌ها و نظریه‌های مختلفی ارائه شده‌است که مدل خلاقیت پلسک به‌عنوان ترکیبی از سایر مدل‌ها در نظر گرفته می‌شود. پلسک^۸ در سال ۱۹۹۷ بر اساس تحقیقاتش در مورد مدل‌های فرآیند خلاقیت، مدلی تحت عنوان چرخه خلاقیت هدایت شده^۹ ارائه داد که دارای مراحل زیر است:

۱- آمادگی یا توجه عمیق نسبت به وضع موجود: به نظر پلسک، توجه عمیق، چیزی فراتر از دانش و اطلاعات است. در حالت بصیرت، فرد به گونه‌ای خاص موقعیت را می‌نگرد، روابط را تحلیل می‌کند و آن‌ها را به صورت یک ساختار یا سیستم تجسم می‌کند.

۲- تخیل یا تصورات عمیق: این مرحله، تفکر درباره راه‌های عبور از وضع موجود و گریز از موقعیت فعلی است. در این حالت، تصورات جدید همراه با راه‌حل‌های نو ارائه می‌گردد و مشاهدات در قالب فرضیه‌ها بیان می‌گردد.

۳- توسعه یا داشتن انگیزه: در این مرحله، فرد در صورت داشتن انگیزه کافی جهت تشویق به ادامه کار، سعی می‌کند فرضیه‌ها و ایده‌هایش را توسعه دهد و آن‌ها را با شرایط و موقعیتی که قصد کاربرد ایده در آن را دارد، سازگار کند. در صورت بهبود ایده‌ها و ارتقا و پذیرش آن توسط جامعه، متقابلاً انگیزه فرد برای ادامه کار بیشتر خواهد شد.

۴- اجرا یا عمل: افراد خلاق می‌توانند فرضیه‌های تأییدشده خود و دیگران را با پشتوانه انگیزشی لازم به عمل تبدیل کنند. در این مرحله، تفکر انتقادی و تفکر خلاق در هم آمیخته می‌شود و تفکر سطح بالا شکل می‌گیرد (قاسمی و جهانی، ۱۳۸۸).

جدول شماره یک، اصول و مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک را نشان می‌دهد و جدول شماره دو، بیانگر ارتباط بین مراحل، اصول و مؤلفه‌های این الگوست.

جدول شماره ۱: اصول مؤلفه‌های الگوی چرخه هدایت‌شده پلسک (شهمیری، ۱۳۹۰)

اصول	مؤلفه‌ها	تعاریف
توجه	جلب توجه	مضامینی که کنجکاوی و حساسیت یادگیرنده را نسبت به پدیده یا مشکل برمی‌انگیزد.
	مشاهده هدفمند	مضامینی که یادگیرنده را مجبور به دقت در مشاهده می‌کند.
گریز	استخراج مفاهیم	مضامینی که از یادگیرنده می‌خواهد ایده‌ها را تجزیه و تحلیل کند و مفاهیم و عوامل تشکیل دهنده آن‌ها را تشخیص دهد.
	انعطاف‌پذیری	مضامینی که از یادگیرنده ایده‌های متنوع و گوناگون را در خصوص پدیده یا مشکل درخواست می‌کند.
	بزرگ‌نمایی	مضامینی که از یادگیرنده درخواست می‌کند به پدیده یا مشکل مورد نظر چیزی را بیفزاید یا آن را قوی‌تر، بلندتر و طولانی‌تر در نظر بگیرد.
	کوچک‌نمایی	مضامینی که از یادگیرنده می‌خواهد تا پدیده یا مشکل مورد نظر را کوچک‌تر، کوتاه‌تر، سبک‌تر و ساده‌تر ببیند.
	معکوس‌سازی	مضامینی که از یادگیرنده درخواست می‌کند پدیده یا مشکل مورد نظر را وارونه در نظر بگیرد.
	جایگزینی	مضامینی که از یادگیرنده می‌خواهد به جای پدیده یا مشکل مورد نظر، مواد، فرآیند، نگرش و عواطف دیگری را متصور شود.
تحرك	ترکیب	مضامینی که از فراگیر می‌خواهد ایده‌ها، مفاهیم و واحدها را ادغام کند.
	توجه به جزئیات	مضامینی که از فراگیر درخواست می‌کند به ویژگی‌ها و جزئیات پدیده یا مشکل توجه کند و آن‌ها را توضیح دهد.
	تقویت	مضامینی که از فراگیر می‌خواهد ایده‌ها را شکل‌دهی و متناسب‌سازی کند.
	ارزشیابی	مضامینی که یادگیرنده را در معرض داوری و انتخاب ایده‌های قابل اجرا قرار می‌دهد.
	به کار گیری در عمل	مضامینی که یادگیرنده را به اجرای ایده‌های خلاق ترغیب می‌کند.

جدول شماره ۲: مراحل، اصول و مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک

مؤلفه‌ها	اصول	مراحل چهارگانه الگوی خلاقیت پلسک	
۱- جلب توجه ۲-مشاهده هدفمند ۳-استخراج مفاهیم	توجه و تمرکز روی موضوعی که قبلاً دقت زیادی به آن نشده‌است؛ مانند: عناصر، ویژگی‌ها، حقیقت، قرصیه‌ها، الگوها، نمودارها، استعارات و قیاس‌ها.	نوعی بصیرت که فراتر از دانش و اطلاعات است و در آن فرد روابط را تحلیل می‌کند و آن‌ها را به صورت یک ساختار یا سیستم تجسم می‌کند و متوجه گاستی‌ها، کمبودها و مشکلات می‌شود.	لمادگی (توجه عمیق نسبت به وضع موجود)
۱-انعطاف پذیری ۲-کوچک‌نمایی ۳-بزرگ‌نمایی ۴-معکوس‌سازی	گریز از الگوهای ذهنی و فکری، گریز از قضاوت اولیه، زمان و مکان و تجارب گذشته.	تفکر درباره راه‌های عبور از وضع موجود و گریز از موقعیت فعلی است. در این حالت تصورات جدید همراه با راه حل‌های نو ارائه می‌گردد و مشاهدات در قالب قرصیه‌ها بیان می‌گردد	تخیل (تصورات عمیق)
۵- جایگزینی ۶-ترکیب ۷-توجه به جزئیات ۸-تقویت ۹-ارزشیابی		ارتقا بخشیدن به سطح فعالیت‌ها، بررسی قرصیه‌ها، توسعه روابط میان قرصیه‌ها و پیوند زدن آن‌ها با قدرت تحمل، سازگاری و روحیه اجتماعی، این مرحله می‌تواند انگیزه افراد خلاق را برای ادامه کار افزایش دهد. در این مرحله، فرد در صورت داشتن انگیزه کافی جهت تشویق به ادامه کار، سعی می‌کند قرصیه‌ها و ایده‌هایش را توسعه دهد و آن‌ها را با شرایط و موقعیتی که قصد کاربرد ایده در آن را دارد، سازگار کند. در صورت بهبود ایده‌ها و ارتقا دادن آن و پذیرش آن توسط جامعه، متقابلاً انگیزه فرد برای ادامه کار بیشتر خواهد شد.	توسعه (دانشن انگیزه)
۱- به‌کارگیری در عمل	ارتباط بین افکار و اکتشاف، به حرکت درآمدن، گسترش ایده‌های جدید، توجه به مسیرها، مکان‌ها و مناظر دیگر.	افراد خلاق می‌توانند قرصیه‌های تأییدشده خود و دیگران را با پشتوانه انگیزشی لازم، به عمل تبدیل کنند. در این مرحله، تفکر انتقادی و تفکر خلاق در هم آمیخته می‌شود و تفکر سطح بالا را تشکیل می‌دهد.	اجرا (عمل)

درخصوص تحلیل محتوای کتب درسی از منظر توجه به خلاقیت، در سال‌های اخیر پژوهش‌های متعددی انجام گرفته‌است که در این بین، تحلیل محتوای کتب فارسی و نگارش دوره ابتدایی نیز مورد توجه بوده است. در ادامه به صورت مختصر به مواردی از این پژوهش‌ها و نتایج حاصل از آن، پرداخته می‌شود.

مزیدی و گلزاری (۱۳۹۰) تحقیقی با عنوان «بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد» انجام داده‌اند. نتایج پژوهش نشان داده‌است که میزان توجه به خلاقیت در کتاب‌های سوم، چهارم و پنجم ابتدایی در حد بالاتر از متوسط (ضریب درگیری بالاتر از ۱) بوده‌است؛ اما سایر کتب مورد مطالعه، از لحاظ توجه به مؤلفه‌های خلاقیت، به‌خصوص در بخش متن درس‌ها و تصاویر، نیاز به بازنگری و اصلاحات اساسی دارند.

نتایج پژوهشی از جهانگیر (۱۳۹۰) با موضوع «تحلیل محتوای کتب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد» حاکی از آن است که در این کتب، بیشترین اهمیت با ۸۵ درصد، به حافظه شناختی داده شده‌است و بعد از آن، تفکر همگرا با ۸ درصد، تفکر واگرا ۶ درصد و در نهایت تفکر ارزشیاب با کمتر از نیم درصد، مورد توجه قرار گرفته‌است. لزوم بازنگری در محتوای این کتب، در جهت توجه به سطوح بالای خلاقیت گیلفورد در طراحی سؤالات و فعالیت‌ها، از نتایج این پژوهش است.

نتایج تحقیقی از مغانلو (۱۳۹۳) با موضوع «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پایه‌های چهارم، پنجم، ششم) بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد» نشان داده که بیشتر محتوا و تصاویر کتاب‌های فارسی (خوانداری و نوشتاری) هر سه پایه در سطح حافظه شناختی قرار دارند و به سطح تفکر واگرا و ارزشیاب کمتر توجه شده‌است و نیاز به بازنگری در توجه به همه سطوح خلاقیت گیلفورد به صورت متوازن، به‌خصوص سطوح بالای آن، وجود دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش مقاله حاضر، روش تحلیل محتوا است. بدین‌منظور، محتوای کتب نگارش فارسی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی شامل چهار بخش «املا و دانش زبانی»، «نگارش»، «درک متن» و «هنر و سرگرمی»، بر اساس سه اصل «توجه»، «گریز» و «تحرک» و مؤلفه‌های آن‌ها، بررسی می‌شود. جامعه آماری این تحقیق، کتب نگارش فارسی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی منتشر شده در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ است و به‌دلیل محدودبودن جامعه آماری، نمونه‌گیری انجام نمی‌شود و مضامین تمام فعالیت‌های این کتب، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

مضمون فعالیت‌های هر کدام از قسمت‌های کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به عنوان واحد ثبت در نظر گرفته می‌شود و ابزار تحقیق، چک‌لیست واریسی محتوا، مبتنی بر اصول مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک است. با استفاده از چک‌لیست مبتنی بر اصول و مؤلفه‌های خلاقیت پلسک، مضمون فعالیت‌های کتب بررسی می‌گردد و در یکی از قسمت‌های سیزده‌گانه‌ی جدول فهرست واریسی ثبت می‌شود. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش جدید

آنتروپی شانون^{۱۰} که برگرفته از تئوری سیستم‌هاست، استفاده خواهد شد. آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله یک توزیع احتمال بیان می‌شود. بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور است، سرفصل‌های واحدهای درسی با توجه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک، استخراج می‌گردد. در ابتدا پیام برحسب مفاهیم در قالب فراوانی شمارش و در جدول ماتریس داده‌ها قرار می‌گیرد و سپس مراحل سه‌گانه روش شانون به ترتیب انجام می‌شود. به‌طور کلی، برای انجام این پژوهش، مراحل زیر طی خواهد شد:

الف) مطالعه مبانی علمی خلاقیت پلسک

ب) تعیین واحدهای تحلیل و آماده‌سازی چک‌لیست تحلیل محتوا، مبتنی بر اصول و مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک

ج) بررسی محتوای کتب نگارش فارسی پایه‌های چهارم، پنجم، ششم و شمارش فراوانی واحدها بر اساس فهرست واری

د) استخراج و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش آنتروپی شانون

یافته‌های پژوهش

میزان توجه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی

دوره دوم ابتدایی:

جدول شماره ۳: فراوانی توجه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش

فارسی دوره دوم ابتدایی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

تحلیل محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی بر اساس الگوی

ردیف	کتاب	مؤلف (C)	گریز (B)									توجه (A)			پایه	
			B9	B8	B7	B6	B5	B4	B3	B2	B1	A3	A2	A1		
---	---	C1	9	3	0	3	1	3	0	8	13	5	35	53	31	شماره
37/3	164	9	3	0	3	1	3	0	8	13	5	35	53	31	شماره	
27/7	122	6	2	0	0	0	1	0	4	21	6	42	23	17	بازم	
35/0	154	7	2	0	3	1	1	0	12	45	14	32	26	11	ششم	
100	440	22	7	0	6	2	5	0	24	79	25	109	102	59	جمع	
---	100	50	1/6	0	1/4	0/5	1/1	0	5/5	18/0	5/7	24/8	23/2	13/4	درصد	
100	440	22	148									270			مجموع اصل	
---	100	50	شورستان گاه علوم انسانی مطالعات فرهنگی تهران مرکز علوم انسانی 33/6									61/4			درصد اصل	

نتایج جدول شماره ۳ فراوانی توجه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی را به تفکیک اصل و پایه نشان می‌دهد. در مجموع ۴۴۰ مرتبه به مؤلفه‌های مختلف در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی توجه شده‌است. در بین مؤلفه‌ها، بیشترین توجه به مؤلفه ۳ از اصل «توجه» با ۱۰۹ بار و کمترین توجه به مؤلفه‌های ۴ و ۸ از اصل «گریز» با صفر بار شده‌است. در بین اصول، به ترتیب به اصل «توجه» با ۲۷۰ بار و ۶۱/۴ درصد، اصل «گریز» با ۱۴۸ بار و ۳۳/۶ درصد و اصل «تحرک» با ۲۲ بار و ۵/۰ درصد توجه شده‌است.

جدول شماره ۴: مقدار ضریب اهمیت توجه به مؤلفه‌های الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

مؤلفه	توجه			گریز							تحرک			
	A1	A2	A3	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7		B8	B9	C1
ضریب اهمیت (WJ)	۰/۰۹۵	۰/۰۹۷	۰/۱۰۳	۰/۰۹۳	۰/۰۹۱	۰/۰۹۵	۰/۰۰۱	۰/۰۹۰	۰/۰۶۵	۰/۰۶۵	۰/۰۶۵	۰/۰۰۱	۰/۱۰۲	۰/۱۰۲

نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که از بین مؤلفه‌ها، مؤلفه ۳ از اصل «توجه»، بیشترین ضریب اهمیت (۰/۱۰۳) و مؤلفه ۴ و مؤلفه ۸ از اصل «گریز»، کمترین ضریب اهمیت (۰/۰۰۱) را به خود اختصاص داده‌اند.

۱- در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های «اصل توجه» الگوی خلاقیت پلسک توجه شده است؟

جدول شماره ۵: فراوانی توجه به مؤلفه‌های اصل توجه الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

پایه	A1	A2	A3	جمع	درصد
چهارم	۳۱	۵۳	۳۵	۱۱۹	۴۴/۱
پنجم	۱۷	۲۳	۴۲	۸۲	۳۰/۴
ششم	۱۱	۲۶	۳۲	۶۹	۲۵/۵
جمع	۵۹	۱۰۲	۱۰۹	۲۷۰	۱۰۰
درصد	۲۱/۸	۳۷/۸	۴۰/۴	۱۰۰	---

نتایج جدول شماره ۵ فراوانی توجه به مؤلفه‌های اصل توجه الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی را به تفکیک پایه نشان می‌دهد. در مجموع ۲۷۰ مرتبه به مؤلفه‌های مختلف اصل توجه در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی توجه شده‌است. در بین مؤلفه‌ها، بیشترین توجه به مؤلفه ۳ از اصل توجه با ۱۰۹ بار (۴۰/۴ درصد) و کمترین توجه به مؤلفه ۱ با ۵۹ بار (۲۱/۸ درصد) شده‌است.

جدول شماره ۶: مقدار ضریب اهمیت توجه به مؤلفه‌های اصل توجه الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

مؤلفه	A1	A2	A3
ضریب اهمیت (WJ)	۰/۳۲۳	۰/۳۲۸	۰/۳۴۹

نتایج جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که از بین مؤلفه‌ها، مؤلفه ۳ از اصل توجه، بیشترین ضریب اهمیت (۰/۳۴۹) و مؤلفه ۱، کمترین ضریب اهمیت (۰/۳۲۳) را به خود اختصاص داده‌اند.

۲- در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های «اصل گریز» الگوی خلاقیت پلسک توجه شده است؟

جدول شماره ۷: فراوانی توجه به مؤلفه‌های اصل گریز الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

پایه	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	جمع	درصد
چهارم	۵	۱۳	۸	۰	۳	۱	۳	۰	۳	۳۶	۲۴/۳
پنجم	۶	۲۱	۴	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۳۴	۲۳/۰
ششم	۱۴	۴۵	۱۲	۰	۱	۱	۳	۰	۲	۷۸	۵۲/۷
جمع	۲۵	۷۹	۲۴	۰	۵	۲	۶	۰	۷	۱۴۸	۱۰۰
درصد	۱۶/۹	۵۳/۴	۱۶/۲	۰	۳/۴	۱/۴	۴/۱	۰	۴/۷	۱۰۰	---

نتایج جدول شماره ۷ فراوانی توجه به مؤلفه‌های اصل گریز الگوی خلاقیت پلسک را در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به تفکیک پایه نشان می‌دهد. در مجموع ۱۴۸ مرتبه به مؤلفه‌های مختلف اصل گریز در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی توجه شده است. در بین مؤلفه‌ها، بیشترین توجه به مؤلفه ۲ از اصل گریز با ۷۹ بار و کمترین توجه به مؤلفه‌های ۴ و ۸ از اصل گریز با صفر بار شده است.

جدول شماره ۸: مقدار ضریب اهمیت توجه به مؤلفه‌های اصل گریز الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

مولفه	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9
مقدار بار اطلاعاتی (E.I)	۰/۱۵۵	۰/۱۵۲	۰/۱۵۸	۰/۰۰۱	۰/۱۴۹	۰/۱۰۹	۰/۱۰۹	۰/۰۰۱	۰/۱۶۹

نتایج جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که از بین مؤلفه‌ها، مؤلفه ۹ از اصل گریز، بیشترین ضریب اهمیت (۰/۱۶۹) و مؤلفه‌های ۴ و ۶ از اصل گریز، کمترین ضریب اهمیت (۰/۰۰۱) را به خود اختصاص داده‌اند.

۳ - در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌ی «تحرک» (به کارگیری در عمل) الگوی خلاقیت پلسک توجه شده است؟
جدول شماره ۹: فراوانی توجه به مؤلفه‌ی اصل تحرک الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی

پایه	1-C	جمع
چهارم	۹	۹
پنجم	۶	۶
ششم	۷	۷
جمع	۲۲	۲۲

جدول شماره ۹ فراوانی توجه به تنها مؤلفه‌ی اصل تحرک الگوی خلاقیت پلسک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی را به تفکیک پایه نشان می‌دهد. در مجموع از ۴۴۰ فعالیت بررسی شده، ۲۲ مرتبه به مؤلفه‌ی اصل تحرک در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی توجه شده است. با توجه به فراوانی‌های مشاهده شده، در کتاب نگارش فارسی پایه چهارم با ۹ مرتبه، توجه بیشتری به مؤلفه‌ی اصل تحرک شده و کتاب نگارش فارسی پنجم دبستان با ۶ مرتبه، کمترین توجه به مؤلفه‌ی اصل تحرک را به خود اختصاص داده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از پژوهش نشان‌داد در محتوای کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی از بین سیزده مؤلفه‌ی الگوی خلاقیت پلسک، مؤلفه‌ی «استخراج مفاهیم» از اصل توجه (A-3)، دارای بیشترین ضریب اهمیت می‌باشد و به مؤلفه‌های «معکوس سازی» (B-4) و «تقویت» (B-8) هیچ توجهی نشده‌است. هم‌چنین از بین اصول، بیشترین توجه به «اصل توجه» شده‌است و پس از آن، «اصل گریز» و «اصل تحرک» در مضامین فعالیت‌ها و سؤالات در نظر گرفته شده‌است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، به همه مؤلفه‌های خلاقیت پلسک به‌صورت متعادل توجه نشده‌است. در صورتی که در الگوهای چرخشی نیاز است برای ایجاد خلاقیت در یادگیرندگان، تمام گام‌های الگو طی شوند؛ یعنی باید محتوای درس به‌گونه‌ای طراحی شود که ابتدا جلب توجه، مشاهده هدفمند و استخراج مفاهیم در یادگیرندگان ایجاد شود، سپس در گام‌های بعدی یادگیرندگان باید به سمت تخیل سوق داده شوند و در گام بعدی، فعالیت خواسته‌شده از دانش‌آموز باید یادگیرندگان را به سمت توسعه مفاهیم هدایت نماید و در نهایت در آخرین گام الگوی چرخشی باید یادگیرندگان بیاموزند که بعضی از ایده‌های خود را ارزشیابی کرده و به مرحله اجرا در آورند (در بهشتی، ۱۳۹۵).

اگر همه گام‌ها در طراحی محتوای کتاب‌های درسی در نظر گرفته شود، می‌توان انتظار داشت که دانش‌آموزان در کنار مفاهیم و تمرین‌ها، با خلاقیت نیز درگیر شوند. با توجه متوازن به همه مؤلفه‌ها و اصول خلاقیت پلسک، فراگیران می‌توانند به تدریج مراحل چهارگانه خلاقیت پلسک (آمادگی، تخیل، توسعه و عمل) را در برخورد با پدیده‌ها و مسائل زندگی به کار ببرند و عملاً از خلاقیت در زندگی بهره‌مند شوند. تا زمانی که فراگیر مراحل پایین‌تر چرخه خلاقیت پلسک را طی نکرده و نیاموخته‌باشد، نمی‌توان انتظار داشت که در انجام فعالیت‌های مربوط به سایر اصول و مؤلفه‌ها، عملکرد خوبی داشته‌باشد. اصل اول خلاقیت پلسک و سه مؤلفه آن، جهت ایجاد و تقویت مرحله اول از مراحل خلاقیت پلسک (مرحله آمادگی) تأثیر و کاربرد بیشتری دارد. بنابراین می‌توان گفت کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی در جهت ورود دانش‌آموزان به مرحله اول خلاقیت پلسک، محتوای نسبتاً مناسبی دارند؛ زیرا میزان توجه به مؤلفه‌های اصل اول از الگوی خلاقیت پلسک در سطح قابل قبولی قرار دارد.

مرحله‌ی دوم و سوم الگوی خلاقیت پلسک، شامل «تخیل و توسعه» را می‌توان با طراحی فعالیت‌های مبتنی بر اصل گریز و مؤلفه‌های آن در فراگیران ایجاد کرد (پرورش داد). نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه‌های اصل دوم، دارای ضریب اهمیت یکسان یا نزدیک به هم نیستند و به سه مؤلفه انعطاف‌پذیری، بزرگ‌نمایی و کوچک‌نمایی در حد قابل قبولی توجه شده‌است؛ ولی توجه بسیار کم به مؤلفه‌های جاننشینی، ترکیب و توجه به جزئیات و همچنین دو مؤلفه معکوس‌سازی و تقویت که در طراحی هیچ کدام از فعالیت‌های کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی مد نظر قرار نگرفته‌است، مؤید این فرضیه است که معلمانی که صرفاً از کتب درسی نگارش فارسی به‌عنوان تنها رسانه آموزشی استفاده می‌کنند و سایر فعالیت‌ها یا ابزارهای مکمل را به کار نمی‌گیرند، در دستیابی دانش‌آموزان به مراحل خلاقیت پلسک، موفقیت چشم‌گیری نخواهند داشت.

یکی از روش‌های مورد اقبال در تدریس نگارش خلاقانه، روش بدیعه‌پردازی است که در کتب راهنمای تدریس فارسی نیز به آن اشاره شده‌است و کاربرد آن جهت غنی‌سازی فعالیت‌های دانش‌آموزان پیشنهاد شده‌است. با در نظر گرفتن مراحل الگوی تدریس بدیعه‌پردازی که شامل: ۱- توصیف شرایط موجود ۲- قیاس مستقیم ۳- قیاس شخصی ۴- تعارض فشرده ۵- قیاس مستقیم ۶- بررسی مجدد تکلیف اولیه، است و نیز محاسن این الگو که عبارتند از: آموزش تفکر خلاق، بالابردن ظرفیت مشکل‌گشایی، تقویت قدرت نوشتاری، تغییر نگرش فراگیران نسبت به حل مسئله و توانایی حل مسئله (میرحیدری، ۱۳۹۳: ۷۱)، می‌توان به‌گونه‌ای آن را به مؤلفه جاننشینی و معکوس‌سازی ارتباط داد.

با توجه به این که یکی از اهداف آموزش نگارش خلاقانه، توجه به توصیف پدیده‌هاست، مؤلفان می‌توانستند موارد بیشتری از فعالیت‌ها را به‌گونه‌ای طراحی کنند که فراگیران را دعوت به قرارگرفتن در موقعیتی و یا مشاهده پدیده‌ای و ثبت جزئیات آن کنند. مؤلفه تقویت نیز اصلاً مورد توجه قرار نگرفته‌است و کمبود فعالیت‌هایی که فراگیر را به شکل‌دهی ایده‌ها در خصوص موضوع، پدیده یا مشکلی دعوت کند، به وضوح احساس می‌شود. مؤلفه ارزشیابی نیز در موارد کمی در طراحی فعالیت‌ها مورد توجه قرار گرفته‌است؛ در صورتی که یکی از روش‌های تدریس مورد توجه معلمان برای آموزش مهارت‌های مختلف، علی‌الخصوص کاربرد آموخته‌ها و عملیاتی کردن ایده‌ها با کمک ارزشیابی از فعالیت خود و دیگران، روش تدریس قضاوت عملکرد است. مراحل این الگوی تدریس، شامل: ۱- تشکیل گروه ۲- تعیین موضوع ۳- انجام فعالیت

به صورت فردی ۴- تعیین معیارهای عمل انجام شده در گروه ۵- ارائه معیارهای گروه‌ها به کلاس
۶- ارزیابی و قضاوت در مورد معیارهای گروه‌ها ۷- ارائه استانداردها و معیارهای کامل توسط معلم
۸- ارزیابی و قضاوت هر گروه در مورد فعالیت‌های گروه دیگر ۹- دفاع فراگیران از فعالیت انجام
شده خودشان، است. از محاسن این الگو می‌توان به افزایش قدرت قضاوت، نقادی و ارزشیابی
فراگیران اشاره کرد (میرحیدری، همان: ۸۳). در کتاب راهنمای تدریس فارسی نیز به استفاده از
این الگو در تدریس نگارش فارسی تأکید شده است. با دقت در مراحل الگو، می‌توان آن را به گونه‌ای
با مؤلفه‌ی ارزشیابی از الگوی خلاقیت پلسک ارتباط داد و به راحتی به اصلاح فعالیت‌ها و سؤالات
کتاب نگارش فارسی پرداخت تا هم در جهت تقویت خلاقیت بهتر و مؤثرتر عمل کند و هم پتانسیل
کاربرد روش‌های تدریس را داشته باشد.

الگوی خلاقیت پلسک، مانند سایر الگوهای چرخشی، به گونه‌ای طراحی شده است که
نمی‌توان برای آن نقطه پایانی در نظر گرفت و تقسیم خلاقیت به مراحل چهارگانه و تعریف اصول
و مؤلفه‌هایی برای آن صرفاً برای کمک به هدایت خلاقیت و با توجه به آموزش پذیر بودن خلاقیت،
مانند هر مهارت دیگری پیشنهاد شده است. در خصوص اصل سوم از الگوی خلاقیت پلسک و تنها
مؤلفه آن، یعنی به کارگیری در عمل، نتایج نشان می‌دهد که این اصل، کمتر از دیگر اصول مورد
توجه واقع شده است؛ در صورتی که پلسک خلاقیت را تا زمانی که عملیاتی نشده باشد، کامل
نمی‌داند. کتب نگارش فارسی دوره دوم ابتدایی از نظر توجه به این مؤلفه که مهم‌ترین و اساسی-
ترین مؤلفه از خلاقیت پلسک است، محتوای ضعیفی دارند و با غنی‌سازی محتوا در ارتباط با
اصول، مؤلفه‌ها و در نهایت مراحل خلاقیت پلسک در طراحی سؤالات و فعالیت‌ها، می‌توان
دانش‌آموزان را به سمت ایجاد و تقویت خلاقیت سوق داد.

در راستای یافته‌های پژوهش حاضر باید گفت نتایج پژوهش مغالو (۱۳۹۳) که به تحلیل
محتوای کتاب‌های فارسی دوره دوم ابتدایی (پایه‌های چهارم، پنجم، ششم) بر اساس عوامل
خلاقیت گیلفورد پرداخته است، با وجود متفاوت بودن مراحل خلاقیت از دیدگاه گیلفورد،
تاییدکننده نتایج ماست. نتایج تحقیق مذکور نشان داد که بیشتر محتوا و تصاویر کتاب‌های فارسی
نوشتاری در هر سه پایه در سطح حافظه شناختی قرار دارند و به سطح تفکر واگرا و ارزشیاب
کمتر توجه شده است. در پژوهش حاضر نیز مشاهده شد که توجه کمی به مؤلفه اصل تحرک که
مهم‌ترین اصل خلاقیت پلسک می‌باشد، شده است. هم‌چنین بر اساس نتایج پژوهش مغالو، در

زمینه فعالیت‌ها و تمرینات کتاب نگارش فارسی، نشان داده شده است که در پایه ششم، سطح تفکر همگرا، حافظه شناختی و تفکر واگرا از سطوح خلاقیت گیلفورد، از تعادل نسبتاً خوبی برخوردار است؛ ولی به سطح تفکر ارزشیاب، توجه کمتری شده است. در تحقیق حاضر نیز مشخص شد که در کتاب نگارش فارسی پایه ششم توجه به مؤلفه‌های اصول توجه و گریز درای توازن و تعادل بهتری نسبت به سایر کتب است و به مرحله عمل توجه کمتری شده است.

در نتایج پژوهش جهانگیر (۱۳۹۰) با موضوع تحلیل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد نیز مشاهده می‌شود که در کتاب نگارش فارسی، بیشترین اهمیت با ۸۵ درصد به حافظه شناختی داده شده است و بعد از آن، تفکر همگرا با ۸ درصد، تفکر واگرا ۶ درصد و در نهایت تفکر ارزشیاب با کمتر از نیم درصد، مورد توجه قرار گرفته است. این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر از آن جهت همسو است که مشاهده کردیم در کتاب نگارش فارسی چهارم دبستان، بیشترین ضریب اهمیت به مؤلفه‌های اصل توجه داده شده است و پس از آن، مؤلفه‌های اصل گریز و در نهایت، مؤلفه اصل تحرک مورد توجه قرار گرفته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- ¹ Chávez-Eakle
- ² Good
- ³ Fernandes
- ⁴ Yildirim
- ⁵ Kuloglu & Asasoglu
- ⁶ Spencer, Lucas, & Claxton
- ⁷ Santrok
- ⁸ plsek
- ⁹ Directed Creativity Cayel
- ⁰⁰ Shannon

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۲). روش‌های کاربردی تحقیق. تهران: کیهان.
- برنامه درسی ملی (۱۳۹۱). **برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران**. تهران: شورای عالی آموزش و پرورش.
- ثابت‌قدم، مرتضی (۱۳۹۰). **پرورش خلاقیت**: کودکان و نوجوانان خلاق خود را بهتر بشناسید (به‌همراه آزمون‌ها و پرسشنامه سنجش خلاقیت). اصفهان: فرهنگ مردم.
- جهانگیر، عطیه (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- دربهشتی، زهرا (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب جدیدالتالیف ریاضی پایه نهم متوسطه اول براساس الگوهای آموزشی خلاقیت پلسک. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- راهنمای معلم فارسی دبستان (۱۳۹۵). **راهنمای معلم فارسی دبستان**. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- رحمنی، ملیحه (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه اول ابتدایی براساس عوامل خلاقیت گیلفورد. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- رون، سید امیر و معافی، محمود (۱۳۹۲). **مبانی، اصول و روش علمی تالیف کتاب‌های درسی با تأکید بر دوره ابتدایی**. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۲). **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی**، جلد اول: اصول و مبانی (چاپ هشتم). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ضیایی‌مهر، علی (۱۳۹۶). بررسی محتوای کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی بر اساس الگوی خلاقیت هدایت‌شده پلسک (Plsek). **مجله روان‌شناسی تربیتی**، دوره ۱۳، شماره ۴۴: ۲۸ - ۱.
- عصاره، علیرضا؛ احمدی، غلامعلی و شه‌میر، سامیه (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره راهنمایی با توجه به مراحل و اصول آموزش خلاقیت پلسک. **فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، شماره ۱: ۱۵۴ - ۱۲۷.
- فرخی، سوسن (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی بر اساس الگوی خلاقیت پلسک. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- قهرمانی، علی اصغر (۱۳۹۰). ارزیابی محتوای کتاب‌های ریاضی دوره ابتدایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.
- قاسمی، فرشید و جهانی، جعفر (۱۳۸۸). ارزیابی اهداف و محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره ابتدایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک. **فصلنامه مطالعات برنامه درسی**، ۳(۱۰): ۶۴-۳۹.

- کاوه، محبوبه و هدایتی، فرشته (۱۳۹۵). فراتحلیل محتوای کتاب زیست‌شناسی سال دوم متوسطه نظام جدید براساس الگوی خلاقیت پلسک. **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**، سال شانزدهم، شماره ۶۱: ۱۱۰ - ۹۱.
- مزیدی، محمد و گلزاری، سیما (۱۳۹۰). بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از مؤلفه‌های خلاقیت. **پژوهش‌های برنامه درسی**، دوره اول، شماره ۱: ۱۰۸ - ۶۹.
- مغانلو شکرپور، زهرا (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پایه‌های چهارم، پنجم، ششم) براساس عوامل خلاقیت گیلفور. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی**، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- ملکی، حسن؛ افشارکهن، زهرا و نوروزی، بهزاد (۱۳۹۱). ارزیابی محتوای کتب علوم تجربی دوره راهنمایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک. **فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، شماره ۴: ۱۲۸-۱۲۱.
- مهدی حسینی، مظفر (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه ششم ابتدایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی**، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.
- میرحیدری، اشرف (۱۳۹۳). آنچه هر معلمی باید بداند. اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- Chávez-Eakle, R. A. (2010) The relevance of creativity in education. **New Horizons for Learning**, 8(1): 1-9.
- Fernandes, Augusto, Antonio, da Silva Viera, Sonia, P Medeiros, Rnato M Natal Jorje, Albertina. (2009) Structured Methods of New product Development and Creativity Management :A Teaching Experience. **Relativity and Innovation Managemen**. 18(3): 160 -175.
- Kuloglu , N., Asasoglu, A. O (2010) indirect expression as an approach to improving creativity in design Education. **Procedia Social and Behavioral Sciences**, 9:1674 –1686.
- Plsek, E.Pual (1997) Creativity Cycle]On line [Www .Directed Creativity. Com.
- Santrok, L. (2004) Using creative drama in the writing and reading process . **Elementary Education**. ED445 358.
- Spencer, E., Lucas, B., & Claxton, G. (2012) Progression in creativity-developing new forms of assessment : **Final Research Report .Newcastle :CCE**.
- Yildirim , A. (2010) Creativity in early childhood education program. **Procedia Social and Behavioral Sciences** 9,(12):1565-1561.